

OMUL CA AGENT ȘI OBIECTIV SOCIAL ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI

Acad. Alexandru Roșca

Din anul 1990 sub egida ONU a început elaborarea “Raportelor naționale cu privire la dezvoltarea umană”, prezentate anual opinii publice locale și internaționale. Din același an, în baza raportelor naționale sunt elaborate rapoartele globale asupra dezvoltării umane, în care fiecărei țări îi revine locul său în lume conform indicilor stabiliți.

Este de menționat că Republica Moldova a aderat la acest proces ceva mai târziu și primul raport național a fost lansat în 1995 în cadrul unei conferințe care a avut loc în incinta A.Ș.M. Însăși sintagma “dezvoltare umană” reclamă orientarea dezvoltării spre om, spre îndestularea necesităților sale de viață și spre facilitarea afirmării sale plene în domeniul de activitate pe care l-a ales.

La elaborarea conceptului de dezvoltare umană și-au adus contribuția analiști notorii din diferite țări. Ca atare, acesta nu este un concept cu totul nou, diverse aspecte ale sale au fost preluate din diferite doctrine social-filosofice și politice de inspirație social-democratică.

Unul din obiectivele majore ale acestui gen de dezvoltare prevede sporirea responsabilității oamenilor pentru propriul destin, evitând transformarea lor în executori mecanici ai unor dispoziții venite din exterior, cum ar fi și cele impuse de organele centrale de conducere.

Pentru spațiul ex-sovietic această prioritate a avut să însemne ceva foarte important. Aici, pe parcursul mai multor decenii, în rezolvarea problemelor (atât teoretice cât și practice) se reieșea de regulă din întâietatea societății față de individ, accentul principal era pus pe mase, pe comunitate și colectivism. Realizarea unor grandioase proiecte și programe de dezvoltare se făcea în mare măsură prin sacrificarea intereselor vitale ale generațiilor existente în numele celor viitoare. În condițiile de atunci omului îi revenea preponderent postura de șurub în imensul agregat social, ale cărui principii de funcționare obiectiv îl predeterminau pe individ să acționeze în limitele înguste ale normelor stabilite.

Orientarea spre individ ca entitate era calificată prin anii '20,'30 drept umanism îngust. Ba chiar și mai apoi unii ideologi sovietici continuau să considere că totul trebuie să fie realizat de către mase și pentru mase. Într-o așa accepțiune societatea este personalizată, iar individul este depersonalizat, omul evoluează mai mult ca obiect al acțiunii exterioare, ca produs al dezvoltării sociale și mai puțin ca subiect activ, ca sursă a dezvoltării societății. Din această stare de lucruri mai derivă o ipostază a omului: el este solicitat mai mult ca mijloc și mai puțin ca scop. Chiar și prin anii '70,'80 societatea se aseamăna în mare măsură cu o echipă teatrală, în care nu existau actori înzestrați fiecare cu caracter și creativitate proprie, iar rolurile lor părănd contopite într-o operă a cărei autor era în primul rând considerat partidul de guvernământ.

Factorii și mecanismele care, pe de o parte, contribuiau la hipertrofierea societății, la definirea ei ca subiect autonom, iar, pe de altă parte, favorizau “procrustarea” masivă a indivizilor, devenise la un moment dat frâne ale dezvoltării normale atât a societății, cât și a omului. S-a impus necesitatea modernizării structurilor politice, economice și sociale. Chiar din start scopul transformărilor inițiate era crearea condițiilor obiective pentru o manifestare mai amplă și mai reală a omului ca agent al acțiunii sociale, pentru trecerea de la o societate, în care prea multe lucruri erau fatal predeterminate, la o societate mai deschisă, cu posibilități mai largi pentru individ de a opta și de a decide fără imixtiuni permanente din exterior.

Deci, supunerea peste măsură a individului circumstanțelor exterioare urma să fie înlocuită prin ridicarea acestuia la condiția de făuritor al propriului destin. În ultima instanță anume aceasta era ipoteza de lucru și ținta finală a demolării instituțiilor și structurilor precedente, considerate de mai mulți reformatori ca total neefective și incorrigibile.

În văzul și, într-o anumită măsură, cu aportul nostru, se instituie o nouă situație social-istorică. Pare să fie înregistrate și unele succese în crearea condițiilor obiective de transformare a omului în agent activ al dezvoltării. Este vorba despre legalizarea și implementarea pluralismului economic, politic, cultural-ideologic. Libertatea antreprenoriatului privat, democratizarea, concurența economică și politică etc, au menirea de a crea un spațiu, un mediu, un climat în care omului i se va oferi mai multe variante (subliniez “variante” și nu “posibilități”) de a alege, de a se manifesta, de a se afirma.

Nu întâmplător am atras atenția asupra

inadmisibilității confundării termenului “variantă” cu termenul “posibilitate”, deși chiar și în cele mai riguroase, la prima vedere, studii aceste noțiuni sunt sinonimizate. Ținând să introduc în această problemă o notă de claritate, menționez că liberalizarea economică și politică prin sine însăși oferă numai variante de alegere, dar nu și posibilități reale de a decide, de a acționa și de a realiza varianta îndrăgită. Cu alte cuvinte liberalizarea economică și politică prin sine însăși, adică fără a fi însoțită de o politică socială democratică și echitabilă, nu poate crea condiții obiective pentru manifestarea liberă a omului.

Însă, în primele etape ale perioadei de trecere, astfel de completare a liberalizării printr-o politică socială, adecvată scopului activizării omului ca agent social, nu a avut loc. Mai mult ca atât, au fost comise erori grave în însăși strategiile și procedeele tactice de liberalizare, la care nu ne vom opri aici. Anume erorile privind privatizarea și alte modalități de reformare au condus în cea mai mare măsură – la colapsul economic, iar acesta din urmă – la frustrarea politicilor sociale de suport financiar necesar pentru a obține în urma transformărilor rezultate pozitive sub aspectul dezvoltării umane.

În felul acesta, societatea a intrat într-un cerc vicios, în cadrul căruia a fost puternic viciat însăși omul cu toate dimensiunile sale existențiale.

Profitând de imperfecțiunile legislației și de invaliditatea puterii, neavând un mediu obiectiv suficient pentru o afirmare pozitivă, prea mulți s-au hazardat din start în activități distructive, iar o parte și mai mare, cu un înalt capital uman au plecat pe parcurs în căutarea mijloacelor de existență peste hotare, unii din ei poate pentru totdeauna. În urma migrației forței de muncă deosebit de afectat a devenit satul. Marea majoritate a celor rămași în țară s-au transformat în ostatici ai unor condiții de viață și de activitate extrem de nefavorabile, mulți au rămas fără de lucru, și numai o cotă foarte mică a agenților sociali activează în conformitate cu rigorile economiei și relațiilor de piață, în măsura în care acestea au început să funcționeze mai mult sau mai puțin normal. În acest cadru de idei vom remarca că câștigurile acelor plecați la muncă neagră peste hotare sunt implementate în producție în proporții cu totul nesemnificative (în jurul la 1%).

Prin urmare, avem la activ demolarea vechilor condiții de activitate, dar nu le avem în măsura suficientă pe cele preconizate. Schimbarea paradigmelor de dezvoltare s-a împotmolit în dificultăți anume din cauza că reformele au demarat acum 15-16 ani prin distrugeri din temelie și nu prin

modernizări edificatoare. Sub aspect uman avem, ca urmare, prea mulți agenți sociali care activează fără niciun fel de scrupule, de simț elementar al măsurii, lipsiți totalmente de responsabilitate, de modestie, abuzând din plin de situații incerte, de posturi și funcții care le revin chiar și în instituțiile de stat și de menire publică. Corupția, degradarea morală, criminalitatea căpătase proporții fără precedent chiar din pragul reformării. Acestea fusesse efectele perverse ale bunelor intenții (dar rău realizate) de a liberaliza viața socială în scopul activizării potențialului creator al omului. Am putea spune că Xerșin avea multă dreptate când afirma că un popor nu poate fi eliberat mai mult decât el este liber din interior, decât el este în stare (adăugăm noi) să suporte povara responsabilităților pentru libertățile obținute. În lipsa rigorilor juridice, criteriilor, normelor și tradițiilor civilizate prea mulți s-au desfrânat și au intrat în altă extremă, care sfidează orice principii de conviețuire în societatea umană.

Intrarea efectivă în normalitate presupune realizarea mai multor schimbări sistemice, care nu se vor produce de la sine. Nu trebuie să credem că mecanismele relațiilor de piață vor transpune lucrurile pe o bază mai rezonabilă fără intervenția statului. Or, anume slăbiciunea statului, cauzată de orientările prea liberaliste ale reformatorilor din prima tranșă, a zădărnicit crearea condițiilor obiective necesare activizării factorului uman, lărgirii spațiului și posibilităților afirmării omului ca agent al dezvoltării sociale. Reformele, concepute ca mijloc de propulsare a indivizilor spre noi orbite ale creativității, prin niște manipulări ciudate și deturnări de sensuri au devenit scop în sine, iar omul a fost aruncat peste bord și lăsat exclusiv în paza cerului. Eliberarea omului de presiunea exercitată din exterior nu trebuie să însemne excluderea lui din sfera preocupărilor statului. Chiar și în condițiile relațiilor de piață avansate și pe deplin mature omul rămâne un obiectiv primordial al politicilor și acțiunilor sociale elaborate și întreprinse de stat. Această ipostază a omului de obiectiv al dezvoltării trebuie ținută în vizer mai ales în procesul tranziției, ceea ce la noi nu a avut loc în fazele incipiente ale perioadei de trecere.

În legătură cu ipostaza omului ca obiectiv al politicilor sociale ar putea să apară reproșuri din partea unor oponenți, adepți efervescenti ai liberalismului, cum că fiecare își croiește destinul în felul său, fără susținere din partea statului. Însă, în așa caz, cum rămâne cu dictonul că “nu individul există pentru stat, ci statul pentru individ”? Dacă dăm crezare acestui dicton, atunci suntem în drept

să așteptăm anumite implicații ale statului în viața individului, acțiuni concrete în vederea protejării, asigurării securității sociale a acestuia. Prin aceasta este catalogată calitatea omului de obiectiv major al politicilor sociale ale statului.

Din cele expuse putem deduce că sporirea potențialului creator al omului reprezintă un deziderat ce poate fi realizat nu numai prin eforturile individuale ale fiecăruia, dar și prin activități ale subiecților colectivi, cum sunt, în primul rând, organele conducerii statale de toate nivelurile. În acest sens se va urmări atât evitarea practicilor de tutelare peste măsură a individului, ceea ce conducea odinioară la așa-zisul “paternalism social” și la pierderea persoanei orientate spre sine, cât și stoparea strangulării insului prin circumstanțe nocive pe care el nu le-a ales benevol. Omul nu poate să se afirme plenar ca agent social fără a fi totodată un obiectiv ferm al acțiunilor întreprinse de factorii și structurile guvernamentale. Este inadmisibilă încorporarea totală a individului în viața grupului, însă nu este mai acceptabilă nici lăsarea lui exclusiv în voia soartei.

Chiar având la start șanse aproximativ egale de afirmare, indivizii umani nu le valorifică în aceeași măsură, cauzele fiind foarte diferite, inclusiv diferențele înnăscute dintre oameni. Dar când la aceste diferențe naturale se mai adaugă cele social-economice startuale, o anumită parte a populației devine marginalizată, este exclusă din cursa competitivă pentru un statut social pe potriva capacităților de care dispune.

Reformarea frauduloasă a societății moldave din ultimul deceniu al secolului trecut a împins spre periferiile societății categorii numeroase de oameni, care în trecut muncise fără preget, dar pe care “comuniștii” de odinioară, pervertiți de urgență în “democrați”, i-au sacrificat unui “nou viitor luminos”, lipsindu-i de mijloace de existență cât de cât satisfăcătoare. Prin aceasta a fost încălcat încă un principiu general recunoscut al dezvoltării umane: neadmiterea creării unor condiții mai bune de viață pentru o generație din contul alteia.

Am creionat în linii generale doar câteva momente privind situația puțin agreabilă din domeniul dezvoltării umane. Viziunea de sinteză asupra omului ca agent social și ca obiectiv de protecție al politicilor guvernamentale pune în evidență afectarea ambelor ipostaze ale acestuia, fapt care rezultă nemijlocit din deficiențele pretinsei modernizări din primele etape ale perioadei de tranziție. Conducerea Republicii Moldova, indiferent de coloratura sa politică, va trebui să

schimbe lucrurile spre mai bine în această sferă, utilizând metodologii și sisteme doctrinare adecvate modelului social european, axat pe principiile, normele și obiectivele statului bunăstării / statului social. În repetate rânduri actualele oficialități de cel mai înalt rang menționează că una din prioritățile de bază ale guvernării este elaborarea și implementarea politicilor privind instituirea treptată a statului social. Realizarea acestui scop presupune: asigurarea nu numai a drepturilor politice, dar și sociale ale omului; încadrarea maximal posibilă în câmpul muncii; depășirea excluderii sociale; accesul liber la educație și ocrotirea sănătății; asigurarea socială în caz de boală, invaliditate și bătrânețe etc. În fond este vorba, pe de o parte, despre stoparea și chiar depășirea degradării potențialului uman, stimularea spiritului civic al fiecăruia, tendințelor de agregare socială, iar pe de altă parte, despre sporirea responsabilității ce îi revine statului față de prezentul și viitorul acestui popor.

*Molenie Ioan Teologul (fragment din Rastignire).
XVIII. Din colecțiile Muzeului Național de Arte
Plastice*